

tionalt tilhørsforhold efter Første Verdenskrig. Disse plakater stammer fra Kärnten, Sopron, Oberschlesien, Allenstein og Marienwerder og det er iøjnefaldende, at plakaterne i disse grænseegne er langt mere uforsonlige og barske end i Slesvig. Her er skeletter, blod, krig og undergang væsentlig mere fremtrædende og man får dermed et indtryk af, at stemningen ofte var mere hævngrædig og hadefuld i de andre afstemningsområder. Disse forhold og de vidt forskellige erfaringer man høstede af folkeafstemningerne i de enkelte grænseegne uddybes og forklares i afsnittet om Genforeningen i et internationalt perspektiv. Her får vi historien om baggrund og forløb for de forskellige afstemninger, som også holdes op imod hinanden.

Alt i alt er der tale om en flot illustreret bog, som giver et interessant indblik i de mange forskelligartede afstemningsplakater fra 1920 samt deres virkemidler. Bogens styrke er plakatanalyserne og perspektiveringerne til de andre grænseegne mens de historiske tilbageblik på den dansk-tyske grænsehistorie er mindre vellykkede. Under alle omstændigheder er bogen den til dato mest komplette fremstilling af dansk-tyske afstemningsplakater fra 1920 og derfor burde der være ny viden at hente for selv den mest inkarnerede kender af plakater fra Genforeningstiden.

Klaus Tolstrup Petersen

Jørgen Witte: Aabenraa i Højmiddelalderen.

Livet i købstaden ca. 1230-1375.

Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

Nr. 117, 2019, 119 sider.

Byhistorie oplever i disse år en renæssance med interesse ikke kun for byers og købstæders topografiske udvikling og beliggenhed i landskabet, men også for livsbetingelser og aktiviteter inden for bostadsområdet. Den foreliggende bog er et resultat af oprettelsen af Studiecenter for Sønderjyllands Historie i 2013 og forfattet af historikeren og tidligere borgmester i Aabenraa Jørgen Witte. De seneste årtiers forskning har røkket ved tidligere forskningsopfattelser med hensyn til livet i byen i Højmiddelalderen, især som følge af mange arkæologiske udgravninger. For Aabenraas vedkommende har Lennart S. Madsen og hans medarbejdere fra Museum Sønderjylland fremdraget en række centrale elementer, blandt andet i henseende til byens voldgrav, borggrav og håndværksvirksomhed. På denne baggrund lancerer bogen en velgørende fremstilling og nyfoklning af Aabenraas historie fra byens opståen og frem til begyndelsen af Senmiddelalderen.

Det var tidligere opfattelsen, at der bag Aabenraa fandtes udbredte vådområder. Jørgen Witte argumenterer fornuftigt for, at havniveauet, kystlinjen og klimaet i Højmiddelalderen i 1200-årene var anderledes end da kartografen Johannes Mejer tegnede de første detaljerede kort ca. 1640.

Havniveauet synes i Højmiddelalderen at have været op mod 2,5 meter højere end i nutiden, hvor havsænkning og udtørring af noret mod vest har gjort sig gældende.

Bogen er opdelt i en række hovedkapitler centreret om byens opståen, magtstrukturen og rammerne for byens virksomhed, indbyggerne, handelsvirksomhed, bebyggelse, det religiøse liv, sygdomme samt en afslutning om Aabenraa ved indgangen til Senmiddelalderen. Byens skrå dateredes tidligere til 1335, men Jørgen Witte argumenterer overbevisende for, at det er muligt at opdele denne "byens dåbsattest" i et ældre kernestykke fra årene 1234-1241 under Valdemar Sejrs kongetid og resten af teksten tilkommet frem til 1335. Hvor det tidlige "Opneraa" var beliggende, kan ikke fastlægges med bestemthed; men en forløber kan have været beliggende på Varnæs Hoved, som var i kongemagtens besiddelse ifølge Kong Valdemars Jordebog fra 1231. Endegyldige beviser for denne første bydannelse foreligger ikke, men Varnæs lå i et trafikalt knudepunkt ud til Lillebælt. Den økonomiske udvikling og tilslutning til betydelige handelsnetværk gjorde imidlertid en beliggenhed ved bunden af Aabenraa fjord optimal, og her voksede en handels- og markedsplads frem. Arkæologiske fund fra denne fase savnes, men indicier i Kong Valdemars Jordebog i henseende til tolden fra Rise herred kunne afspejle en tidlig bydannelse netop her. Herfra var der vejforbindelse til Ribe og til landstinget Urnehoved.

Kong Valdemar Sejrs var Aabenraas første byherre, som var repræsenteret ved en foged med sæde på et befæstet anlæg for enden af nutidens Vester-gade. Skråen fastlagde afgifter af borgerne til foged og rådmænd, og bytinget vogtede over byfredens område. Om menneskene og deres antal i byen i Middelalderen vides ikke meget, og først fra Senmiddelalderens slutning i kendes oplysninger om antallet af skatteydere og husstande. Borgerne var i vid udstrækning selvforsynende med fødevarer fra byens jorder.

Aabenraas beliggenhed ved fjorden forøgede som vist mulighederne for handelsvirksomhed til lands og til vands. Skråen afspejler dette, inklusive regler om fremmedes handel, når vedkommende kom til byen med skib. Af håndværk tegner sig især fiskeri-, bageri-, smede- samt keramikvirksomhed og skomageri. Gerne havde man erfaret mere om disse aspekter (s. 60-61).

Vejene til og fra Aabenraa samt byens huse og udvidelsen af bebyggelsen er i bogen skildret hovedsagelig på grundlag af flere arkæologiske udgravninger. Byen udvidedes i Senmiddelalderen markant syd for bygraven med store anlægsarbejder (s. 67). Det religiøse liv i købstaden med bygningen af blandt andet Sct. Nicolai kirke fra ca. 1250 samt spedalskhedshospitalet Sct. Jørgen er endelig behandlet. Byens udvidelse i den første halvdel af 1300-tallet blev imidlertid ikke fulgt op, og det skulle vare til ind i Senmid-

delalderen og Renæssancen, inden rammerne blev fyldt ud. Pesten, den Sorte Død, og den økonomiske nedgang, spillede som vist givet ind.

Afslutningsvis behandles Aabenraa og den politiske udvikling frem mod Senmiddelalderen med vægt på stadsprivilegier og byens tilhørsforhold til kongemagten og de slesvigske hertuger. Med kong Valdemar Atterdags og hertug Henriks død i 1375 øgede de holstenske grever deres magtpositioner i hertugdømmet.

Den foreliggende bog leverer en række nye synspunkter og betragtninger af blivende værdi på Aabenraas tidlige historie. Gerne havde man et og til erfaret mere om blandt andet håndværk og det sociale dagliv, som det formede sig for indbyggerne. Bogen er letlæst og forfriskende og vil givet tjene som inspiration og udgangspunkt for kommende studier i købstaden Aabenraas facetterede historie. Bogen er forsynet med omfattende dokumentation samt kilder og litteratur. For specialister og for almindeligt historisk interesserede kan bogen varmt anbefales.

Jens E. Olesen

Replik til Anders Bøghs anmeldelse af *Danmark, Slesvig og Holsten 1404-1448 – konflikt og konskevns*.

I sidste nummer af *Sønderjyske Årbøger* anmeldte Anders Bøgh min ovennævnte bog (*Sønderjyske Årbøger* 2019, s. 231-236). Bøgh fokuserer næsten udelukkende på bogens præmisser, som han er uenig i. Derfor giver anmeldelsen efter min bedste opfattelse ikke et rimeligt billede af selve bogens indhold.

Bogens udgangspunkt for analysen af den juridiske strid imellem kong Erik og holstenerne er, at dansk ret og lensret blev anvendt som dynamiske størrelser, hvor løgn, manipulationer og fordrejninger var faste indslag. I al beskedenhed skulle jeg mene, at bogen til overflod dokumenterer denne praksis. Dette ser Bøgh imidlertid fuldkommen bort fra; nej, der er Jyske Lov og lensretten, så det burde være nemt nok at finde ud af, hvem der havde den retmæssige adkomst til Slesvig, og derfor burde jeg have givet en udførlig retshistorisk udredning af Jyske Lov såvel som lensretten. Jeg burde med andre ord have skrevet noget andet, end jeg har skrevet.

Bøgh tillægger mig det synspunkt, at middelalderens politiske retssager var ligegyldige. Han skriver således, at middelalderlige retssager i bogens indledende betragtninger anses for en slags "ceremoniel, der ingen reel juridisk betydning havde, blot afspejlede politiske forhold". Og ja, jeg har argumenteret for, at juraaen blev bøjet efter politikken og ikke omvendt; men det er sandelig ikke det samme som at sige, at retssager var ligegyldige! Hvilket jeg da heller ikke har skrevet eller ment. Derimod skriver jeg (s. 24): "Systemet betød [...] ikke, at man kunne sige hvad som helst, og der er in-

gen tvivl om, at deltagelsen i en middelalderlig retssag krævede betydelig juridisk ekspertviden baseret på erfaring og langvarige studier". Bøgh har misforstået pointen, og det er en grov misrepræsentation af bogen, når han skriver "Præmissen synes altså ikke at holde i forhold til kildematerialet". Ligeledes med hensyn til spørgsmålet om nationalitet og grænser. Her påstår Bøgh, at jeg ikke mener, disse var vigtige. Lad mig citere fra bogen (s. 21): "Forestillinger om en særlig dansk og en særlig tysk nationalitet er ikke meningsbærende på samme måde som i moderne forstand. Men det er uomtvisteligt, at der har været en forestilling om dansk og tysk. Udfordringen består i at forstå samtidens aktører, når de anvendte en national terminologi". Dette citat kan på ingen måde tages til indtægt for det synspunkt, at dansk og tysk national terminologi skulle være uvigtig i 1400-tallet. Her har Bøgh simpelthen ikke læst ordentligt efter. Med hensyn til grænserne ved jeg ikke, hvor han har fra, at jeg skulle mene, at disse var uvigtige, men det er måske konstateringen af, at skellet mellem indenrigs- og udenrigs-politik er en moderne opfindelse, han tager anstod af.

Det er åbenbart meget provokerende at sige, at de på kong Eriks foranledning fremførte vidnesbyrd om, at man talte dansk i hele Slesvig, nok ikke er i overensstemmelse med hele sandheden. Jeg skulle mene, vi er i afdelingen for elementær kildekritik. Jeg er fuldkommen enig i, at sproget er en national markør, som er blevet fremført i kampen med holstenerne. Jeg kan bare ikke se, at det nødvendigvis betyder, at man skal tro på den danske sides fremstilling 1421-24 af sprogsituationen i Slesvig.

Bøgh skriver i en bisætning, at jeg har fået 1397-brevet helt galt i halsen. Det er en gratis påstand, som ikke begrundes. Bøgh finder det åbenbart meget mærkeligt, når jeg argumenterer for, at konstitutionen for den statsdannelse, Margrete lod institutionalisere i 1397, både havde et element af arvekongedømme og valgkongedømme i sig. Bøgh mener øjensynlig, at de to størrelser på ingen måde kan leve side om side. Det gjorde de imidlertid i Erik af Pommerns tilfælde. Han blev kronet i Kalmar i 1397 med stipuleringen, at slotte og lande skulle komme til ham efter Margretes død, hvilket skete gnidningsløst i 1412. Lad være, at hans arvelige adkomst til rigerne muligvis var mere de facto end de jure, men arvede: Det gjorde han. Men det var på ingen måde en hindring for, at Margrete og Erik kunne gøre god brug af valgkonstitutionen, eftersom ingen af dem havde kødelige arvinger. Dette forhold blev særligt aktualiseret, da Erik forsøgte at gøre den uheldige Bugislav til sin efterfølger i 1420.

Når Bøgh skriver, at fremstillingen havde været langt mere oplysende, hvis den var blevet skrevet med "et blik for, at der fandtes en realitet uden for kilderne", forekommer det mig at være på grænsen til vrøvl. Hvis ikke man som historiker skal gå ud fra kilderne, hvad i alverden skal man så?